

Joan RIGOL I ROIG

DIGNITAT DE LA PERSONA.
FONAMENT TEOLÒGIC
EN LA FILOSOFIA POLÍTICA
DE J. MARITAIN

FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA

Amb el suport de: Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència

© Edicions de la Facultat de Teologia de Catalunya

Barcelona, 2008

ISBN: 978-84-936652-2-7

Dipòsit legal: B. XXXXXX-2008

Imprès a EDICIONES GRÁFICAS REY

Albert Einstein, 54. C/ B. Nau 15 – 08940 Cornellà de Llobregat (Barcelona)

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	7
1. Justificació	7
2. Biografia política de Maritain	11
2.1. <i>Breu resum del seu itinerari</i>	11
2.2. <i>Tres moments clau</i>	13
2.2.1. Action Française	13
2.2.2. El compromís polític: la Guerra Civil espanyola	17
2.2.3. La Segona Guerra Mundial	23
3. Maritain, filòsof... però també teòleg	27
4. Obres de pensament polític	31
4.1. <i>Obres fonamentals</i>	31
4.2. <i>Obres menors</i>	31

PRIMERA PART PLANTEIG GENERAL

Capítol primer

DEGRADACIÓ DE LA POLÍTICA

Instrumentalització de la persona	35
---	----

Introducció	35
-------------------	----

1. Primera aproximació als conceptes bàsics	35
1.1. <i>Humanisme</i>	35
1.2. <i>Política</i>	38
2. Maquiavel·lisme	40
2.1. <i>Política: tècnica i art</i>	40
2.2. <i>Política i moral</i>	41
2.3. <i>Poder i bé comú</i>	43

3. Comunisme – liberalisme – totalitarisme	46
3.1. <i>Comunisme</i>	46
3.2. <i>Liberalisme burgès</i>	55
3.2.1. Irreligiositat del liberalisme	56
3.2.2. Connivència entre cristians i liberalisme burgès	56
3.2.3. Democràcia i liberalisme burgès	58
3.2.4. L'home burgès	59
3.2.5. El liberalisme burgès depassat	60
3.2.6. L'antropocentrisme del món burgès	61
3.3. <i>Totalitarisme d'Estat</i>	61
3.3.1. Poble i totalitarisme	61
3.3.2. Causes del totalitarisme d'Estat	62
3.3.3. Totalitarisme en el temps de Maritain	64
3.3.4. Racisme i nacionalisme tancat	66
3.3.5. Antropocentrisme del totalitarisme d'Estat	67
4. Pensament – civilització – ideal històric	68
4.1. <i>La fi d'un ideal històric medieval</i>	69

Capítol segon

REGENERACIÓ DE LA POLÍTICA

Dignitat de la persona	73
1. Fonaments maritainians	74
1.1. <i>Filosofia-teologia</i>	74
1.2. <i>Analogia – intuïció – connaturalitat</i>	82
1.2.1. Analogia	83
1.2.2. Intuïció – connaturalitat	87
1.3. <i>Llei natural, llei eterna</i>	92
1.3.1. Aspecte ontològic	93
1.3.2. Aspecte gnoseològic	97
1.3.3. Llei eterna	101
1.4. <i>Naturalesa caiguda i redimida</i>	101
1.4.1. Una mirada a la realitat	102
1.4.2. El missatge evangèlic	105
1.5. <i>Del jo a l'altre, als altres</i>	108
1.5.1. L'home, misteri metafísic	108
1.5.2. Aspiració humana a la immortalitat	110
1.5.3. L'home lliure	114
1.5.4. Dimensió social de la dignitat de la persona	115

2. Conceptes polítics des de la transcendència de la persona	117
2.1. <i>Una dimensió transcendent</i>	117
2.1.1. La persona com a ciutadana	118
2.1.2. Persona – societat	122
2.2. <i>Conceptes polítics fonamentals i transcendència</i>	125
2.2.1. Descripció de conceptes	125
2.2.2. Dignitat de la persona en les institucions polítiques i sobreelevació cristiana	135
2.3. <i>Revisió crítica de conceptes polítics</i>	136
2.3.1. Sobirania	136
2.3.2. Democràcia	140
2.3.3. Autoritat i poder	146

SEGONA PART PART ANALÍTICA

Capítol tercer

CRISTIANISME I POLÍTICA

Referències teològiques en els escrits polítics (1933-1940)	153
1. Ésser – misteri	153
2. Cristianisme i política (1933-1940) (RTL, HI)	157
2.1. <i>Introducció</i>	157
2.2. <i>Déu, principi de la dignitat humana</i>	160
2.2.1. Déu i la llibertat	161
2.2.2. Crist – la persona – els altres	168
2.3. <i>El cristià en la política</i>	170
2.3.1. Fites d'una història cultural-teològica	170
2.3.2. Regne de Déu, Església i el cristià en el món	172
2.3.3. Ideal històric concret, ferment de l'Evangeli	178

Capítol quart

REGENERACIÓ DEMOCRÀTICA

Referències teològiques en els escrits polítics (1941-1957)	195
Introducció	195
1. Regeneració democràtica (DHLN – CD – PPH – PBC)	198
1.1. <i>Dignitat de la persona</i>	199
1.1.1. El fonament ontologicoteològic de persona	191

1.1.2. Persona: compromís social i Déu, fi últim	195
1.1.3. Valors de la persona i societat	215
1.2. <i>Democràcia, comunió de persones i Déu amor</i>	218
1.2.1. Crisi de democràcia i cristianisme	218
1.2.2. Aportació cristiana a la democràcia	223
1.3. <i>Sentit del bé comú</i>	230
1.3.1. Valors d'una societat personalista	230
1.3.2. Bé comú i Déu Trinitat	234
2. La dignitat humana, centre de les institucions polítiques	241
2.1. <i>Persona i estructura política</i>	241
2.2. <i>Regeneració democràtica</i>	243
2.3. <i>La qüestió dels mitjans</i>	245
3. El Regne de Déu en la història	247
3.1. <i>Sentit de la història des de la filosofia de la història</i>	247
3.2. <i>Déu i el misteri del món</i>	251
3.3. <i>Lleis de la història</i>	259

Capítol cinquè

COMPROMÍS DEL CRISTIÀ

Dimensió social de la dignitat de la persona	261
1. El laic cristià i la societat	261
1.1. <i>El laic cristià en el temporal</i>	261
1.2. <i>El laic en l'Església</i>	266
2. Compromís cristià: compromís ètic	270
2.1. <i>Compromís en l'ètica política</i>	272
2.2. <i>Ètica dels mitjans</i>	275
2.3. <i>Minories de xoc profètiques</i>	279
3. Les actituds del cristià en política	281
3.1. <i>Energia espiritual</i>	283
3.2. <i>Energia de transformació</i>	285
3.3. <i>Ferment de l'Evangeli</i>	287
3.4. <i>Valors cristians en la política</i>	289
3.4.1. Comunitat fraternal	291
3.4.2. Construir el futur	292
3.4.3. Actitud heroica	292
3.5. <i>«Que el teu Regne arribi»</i>	295

Tercera part SÍNTESE TEOLÒGICA

Capítol sisè

FONAMENT TEOLÒGIC DE LA DIGNITAT DE LA PERSONA 301

1. Síntesi teològica 301

1.1. *Déu Trinitat i el Verb encarnat, fonament de la dignitat humana* 302

1.2. *Jesucrist Home-Déu sobreeleva la condició històrica de la persona* 304

1.3. *Connexió vital entre món i Regne de Déu* 306

1.4. *L'home, misteri i imatge de Déu* 308

1.5. *La llibertat, reflex de l'home imatge de Déu* 310

1.6. *Amor de Déu i fraternitat humana* 312

1.7. *Dimensió espiritual del bé comú* 315

1.8. *Cal la projecció del cristià en la política* 316

EPÍLEG 319

1. Crisi política, avui 320

2. Crisi de societat, avui 323

2.1. *El futur com a inseguretat i por* 323

2.2. *Individualisme* 324

2.3. *Economicisme* 325

2.4. *Immediatisme* 326

3. Dignitat de la persona 327

4. Davant la crisi de la democràcia 329

BIBLIOGRAFIA 335

1. Obres de Jacques Maritain 335

2. Obres sobre Jacques Maritain 337

2.1. *Monografies* 337

2.2. *Obres col·lectives* 350

INTRODUCCIÓ

1. Justificació

Jacques Maritain ha estat i és un referent intel·lectual de gran importància per a polítics d'arreu del món, especialment d'Europa i de Llatinoamèrica. La influència del seu pensament ha estat fonamental per a la configuració de l'Europa posterior a la Segona Guerra Mundial. El model de cohesió social que ha configurat la política europea i el moviment vers la seva unitat política són dos aspectes bàsics als quals el pensament maritainià ha estat determinant. A Llatinoamèrica Maritain ha influït d'una manera directa i personal en polítics que, des del seu pensament d'inspiració social i cristiana, han propugnat la prioritat social de la societat i de l'Estat com a alternativa ben diferenciada entre el pur liberalisme i el comunisme.

La trajectòria biogràfica de Maritain, el seu compromís personal en la política del seu temps, avala la seva actitud d'intel·lectual i de creient. La seqüència de publicació dels seus treballs marca dues grans etapes; la primera centrada en el paper del cristià i de l'Església en la política; i la segona en l'aportació cristiana per a la regeneració de la democràcia. «Maritain desenvolupa un triple personalisme: ontològic, axiològic i social», afirma Joseph Ratzinger.¹ Maritain afirma que no és possible una correcta política si no obeeix a una filosofia política que respongui a una determinada visió de l'home. Així rebutja tota política purament accidental i oportunista per adquirir i mantenir el poder. Però, continua Maritain, la filosofia política forma part de la filosofia moral. És a dir, la filosofia política no és, no ha de ser, endogàmica; s'inscriu en el desenvolupament integral de la persona i de la comunitat de persones. La política, així, queda condicionada per la

1. Joseph RATZINGER, *Verdad, valores, poder*, Madrid: Rialp 1995, p. 97.

dimensió transcendent de la persona. Alhora aquesta dimensió transcendent està inscrita en l'ésser de la naturalesa humana. La persona és un ésser criat a viure en la plenitud de l'Ésser per les seves aspiracions espirituals i transnaturals. La filosofia moral es fonamenta en l'ontologia. No es pot entendre el pensament polític maritainià si no és comprès en la integritat d'aquest procés i en les arrels sobre les que es basen cada una de les etapes descrites.

Hi ha, però, un fet fonamental, absolutament determinant: la irrupció de la presència de Déu en la història humana per Jesucrist. Aquest enriquiment infinit i transcendent de la història humana dóna una nova dimensió i significat a l'actuar humà i, per tant, també a la política. La interrelació entre l'obra creadora de Déu i l'obra salvadora de Déu en Jesucrist dóna un nou sentit i significat de l'existència humana que il·lumina tota l'acció de l'home. També en la política.

Per això cal reflexionar sobre la política des d'aquest fet definitiu de l'Amor de Déu als homes. Personalisme i comunitarisme no es formulen en Maritain només com a constatacions sociològiques o antropològiques. Ell basa la seva filosofia política en la pregunta *què és l'home*, en la seva historicitat, creat i redimit per l'Amor de Déu. Per tant, aquest estudi tracta sobre el fonament teològic de la dignitat de la persona en la filosofia política de Jacques Maritain.

La petjada de Déu en l'home, allò que fa que la persona sigui imatge de Déu, es reflecteix en la seva llibertat humana. Entendre la llibertat amb tota l'extensió del seu concepte és la màxima expressió de la dignitat humana. L'acció salvadora de Jesucrist s'adreça a aquesta llibertat constitutiva de la persona i la condueix a un compromís gratuït i amorós envers els altres. I, per a Maritain, la política, el fet polític, forma part d'aquest compromís.

Per això la dignitat humana, essent com és filla de l'Amor de Déu, comporta l'exigència d'un humanisme teocèntric, d'un compromís en la construcció d'una comunitat integradora de tots els valors inherents a la persona, prioritzant el de la seva obertura a Déu com a fi últim. És per això que Maritain adreça la seva mirada crítica a la política del seu temps abocada a la instrumentalització de les persones a través dels diversos sistemes polítics totalitaris.

Acabarem el nostre trajecte procurant respondre si la crítica maritainiana a la política de la seva època i la seva proposta són vigents avui, davant la crisi política de la nostra societat contemporània. Caldrà respondre si la manca de credibilitat moral de molts polítics i el de la societat va més enllà de consideracions tècniques o d'anàlisis estrictament positivistes o cal anar a l'arrel del problema —què és l'home, el seu sentit transcendent— per tal de

construir una comunitat de persones vertebrades en la tasca conjunta de fer progressar quantitativament i qualitativament el Bé Comú.

Maritain formula el seu pensament polític des de la meitat dels anys vint fins a finals dels cinquanta. Entre 1926 i 1929 escriu els llibres que fan referència a la qüestió d'Action Française. El seu pensament polític propi és publicat entre els anys 30 i 40. *Humanisme integral*, obra clau del seu pensament, es va editar el 1936. L'any 1933 publica *Du régime temporel et de la liberté*. Entre 1942 i 1944 *Les Droits de l'homme et la loi naturelle*, *Christianisme et démocratie* i *Principes d'une politique humaniste*. I tanca el cicle amb *L'homme et l'État* el 1951 i *Pour une philosophie de l'histoire* el 1959, tot i que aquesta última obra va més enllà de la qüestió estrictament política. L'època política de Maritain té la seva centralitat cronològica en la Segona Guerra Mundial, i abasta tant la crítica als factors que la preparen i prorroguen com la preocupació pel després de la guerra. Aquest és un moment molt determinat que ens arriba avui a nosaltres d'una manera molt mediatitzada per altres factors. La societat de començaments del segle XXI difícilment es reconeixerà en el context europeu dels anys 30 i 40 del segle passat. Ni la crisi energètica ni la globalització econòmica havien incidit en l'esdevenir de la societat. Europa havia estat el camp de batalla més important de les conflagracions bèl·liques. Al cap de 60 anys de pau a l'Europa occidental es fa difícil cercar paral·lelismes entre una època i l'altra.

D'un món dominat per la confrontació de totalitarismes d'Estat i de marxisme hem passat a l'enderrocament popular del mur de Berlín. La confrontació ideològica s'ha diluït en un pragmatisme economicista que sovint es concentra només en la recerca i consolidació del benestar material. El sentit de lluita i militància s'ha desplaçat cap a centres d'interès diferents i cap a formes menys bèl·liques i ideològiques. El consumisme és el llenguatge clau de la societat actual. L'estat del benestar que varen forjar les forces polítiques europees de la immediata postguerra ha permès, en més o menys grau segons els països, accedir a serveis bàsics a la immensa majoria de la població. És una font de cohesió social que ningú no vol perdre.

La Unió Europea, per una banda, i la necessitat de coordinar-se els diversos Estats, per altra, ha facilitat la creació d'estructures supraestatals amb poder polític real. Les *sobirania*s dels Estats cara enfora han variat el context polític general. Tot això era en temps de Maritain un somni, unes simples idees germinals. En moments de conflictes sorgeix avui l'apel·lació a *la comunitat internacional*, com a expressió d'un desig d'operativitat humanista davant les crisis de tot ordre.

Des del punt de vista territorial-polític s'ha eixamplat enormement l'horitzó respecte al temps de Maritain. En la seva època el Tercer Món era *colo-*

nial i es tractaven tots els seus problemes des d'aquesta perspectiva fragmentada i sobiranista. Avui els problemes del Tercer Món, malgrat ser tractats ben sovint des de la prepotència econòmica i tecnològica occidental, estan entrellaçats amb els del món global. Políticament avui el món és, en certs sentits, tot el món. Els mitjans de comunicació han posat a l'imaginari de la gent fets que abasten totes les regions del nostre món. La interdependència humana es reflecteix en tots els aspectes (culturals, socials, econòmics...) i a tots els racons del món. Això no era així en el temps de Maritain.

La influència social de l'Església en el conjunt occidental ha canviat radicalment en aquests últims 60-70 anys. Maritain s'havia d'afrontar amb Charles Mourras per tal que la força d'influència de l'Església no fos instrumentalitzada políticament en nom d'una opció partidista. Avui la societat europea occidental és *terra de missió*. Tot i que l'Església manté una capacitat de convocatòria, la societat s'ha laïcitzat; el criteri personal s'ha independitzat i desenganxat del seguiment jeràrquic en diversos àmbits i el pluralisme al si de la mateixa Església s'ha fet més visible.

Tots aquests són factors de diferència entre el context polític de l'època maritainiana i la nostra. Però el missatge de Maritain no es fonamenta en una anàlisi conjuntural. Crea un plantejament polític en profunditat.

Tal com ja hem dit, davant el conjunturalisme i l'immediatisme Maritain proposa un recorregut intel·lectual i elabora unes propostes de pensament polític que arriben al cor de la nostra crisi actual. Tal com ja hem dit, per a Maritain no es pot fer política sense un fonament en la filosofia política que es basi en una teoria sobre la societat i l'Estat. No és possible una filosofia política, continua Maritain, sense fonamentar-la en el marc d'una filosofia moral; alhora que la filosofia moral política no és una mera extrapolació de la filosofia moral individual. Però la filosofia moral ha d'estar ben travada en l'ontologia, perquè l'obrar de les persones es correlaciona en el seu ésser. Però hi ha un últim pas —que és l'objecte d'aquest treball— en el pensament maritainià: la dimensió evangèlica del missatge cristià dona una nova perspectiva en l'àmbit ontològic (de l'Ésser Suprem a Déu Pare), en l'àmbit axiològic (el sentit transcendent de l'Amor) i en l'àmbit del compromís ètic del cristià en la política (com els valors cristians han d'impregnar la vida pública en una societat no sacral).

2. Biografia política de Maritain²

El pensament polític de Jacques Maritain no és el d'un programa polític limitat a una conjuntura determinada. Maritain elabora una filosofia política que abasta més enllà del seu temps.

La seva filosofia es fonamenta també amb dades de la fe. La seva concepció de la filosofia permetia aquesta interrelació positiva entre filosofia i teologia. La filosofia, afirma Maritain, en la seva *naturalesa* pròpia no és ni cristiana ni no cristiana, ja que el seu únic objecte i mètode és el de la pròpia racionalitat (*De la philosophie chrétienne*, v, 231-316). Però la filosofia en l'*estat* en què es troba en un moment històric concret no pot obviar la perspectiva condicionada pel filòsof. El filòsof cristià, per tant, ha de projectar tots els seus coneixements i conviccions en la seva tasca: la fe i la contemplació ajuden el treball del filòsof. La gràcia guareix la feblesa de la intel·ligència. Per això els valors cristians que Maritain proposa en el seu pensament polític no són només una simple evocació sinó que impregnen tot el seu fonament i posterior desenvolupament. Per copsar en profunditat aquest enfocament cal referir-nos a la biografia de Maritain, ja que la seva proposta filosòfica ve apuntalada per les seves conviccions i actituds.

2.1. Breu resum del seu itinerari

Jacques Maritain neix a París el 18 de novembre de 1882. La seva mare, filla del diputat republicà Jules Favre, opositor de Lluís Napoleó, educa el seu fill en l'àmbit de la seva confessió protestant liberal. Al Liceu Henri IV esdevé amic d'Ernest Psichari, nebot d'Ernest Renan. A La Sorbona es gradua en filosofia i després en ciències naturals. Allà coneix Raïssa Oumançoff, russa de família hebrea ortodoxa, i es casen pel civil el 1904. Es mou políticament

2. Aquest resum de la biografia política de Maritain té com a referència bibliogràfica: Raïssa MARITAIN: *Les grands amitiés*, Œuvres complètes, XIV, pp. 619-808; Piero VIOTTO, *Jacques Maritain: dizionario delle opere*, Roma: Città Nuova 2003, 13-23; ID., *Raïssa Maritain: dizionario delle opere*, Roma: Città Nuova 2005, 13-41 i especialment ID., «Maritain e la politica del XX secolo», en *Quaderni del Cairoli* 19, maggio 2005, Varese: La Tipografica, 23-57; ID., *Jacques Maritain: la democrazia e la guerra civile spagnola*, Agorà V, 2001, 485-522; Jean-Luc BARRÉ, *Jacques et Raïssa Maritain: les mendiants du ciel*, Paris: Stock 1997; Juan Manuel BURGOS, *Para comprender a Jacques Maritain: un ensayo histórico crítico*, Madrid: Fundación Emmanuel Mounier 2006, 17-23; Yves FLOUCAT, *Pour une restauration du politique: Maritain l'intransigeant de la contre-révolution à la démocratie*, Paris – Saint Cénére: Pierre Téqui 1999.

en el món socialista. Però en el seu interior es genera una gran insatisfacció per l'excloent plantejament positivista-científic de La Sorbona. Troba Charles Péguy que el dirigeix cap a les classes que Henri Bergson imparteix al Collège de France, el qual li obre nous horitzons en el seu plantejament intel·lectual. Es passa dos anys estudiant a la Universitat de Heildelberg per aprofundir els seus estudis de biologia.

El 1905, sota la influència de Léon Bloy, es converteix al catolicisme juntament amb la seva esposa. El dominic Humbert Clérissac l'orienta vers la lectura de la *Summa theologiae* de sant Tomàs que el porta a confrontar-se amb el seu mestre Bergson en el camp de la metafísica i de la gnoseologia. El 1912 ensenya filosofia al Collège Stanislas i a l'Institut Catòlic.

A la seva casa de Meudon reuneix un significatiu grup d'artistes i intel·lectuals: Georges Rouault, Cocteau, Mauriac, Bernanos, Julien Green, De Falla... Com a responsable de la col·lecció editorial La Roseau d'Or, publica, entre d'altres, obres de Claudel, Chesterton, Cocteau. En aquest període coneix Étienne Gilson, amb qui inicia una prolongada relació intel·lectual. També comença la relació amb el teòleg suís Charles Journet, que durarà al llarg de tota la seva vida.

Després d'un cert apropament a Action Française de Maurras, se separa definitivament d'aquest moviment polític que, segons Maritain, instrumentalitza el fet religiós en funció del seu plantejament tradicionalista. El desembre de 1926, Pius XI condemna aquest moviment. Intervé en el debat de si existeix una *filosofia cristiana*, en el qual hi participa Gilson, Bréhier i Brunschvicq.

L'any 1936 publica *Humanisme intégral* (VI, 293-634)³ fruit d'unes conferències donades a Santander i a Poznam, considerada l'obra cabdal del seu pensament polític. El 1937 funda el Comitè francès per a la Pau Civil i Religiosa a Espanya, com a compromís personal envers la democràcia i el diàleg i com a contrapès eclesial en relació a la majoria de l'episcopat espanyol.

L'any 1940 i durant la Segona Guerra Mundial, després de militar contra l'antisemitisme, deixa França i s'estableix als Estats Units. Dóna una sèrie de lliçons a la Universitat de Yale i escriu obres també importants del seu pensament polític: *Christianisme et démocratie* i *Les droits de l'homme et la loi naturelle*.

El 1944 el general De Gaulle proposa a Maritain de nomenar-lo ambaixador de la República Francesa al Vaticà. Accepta el càrrec el maig de 1946.

3. Traducció catalana: *Humanisme integral*, Barcelona: Edicions 62, 1966.

Coincideix i estableix una sòlida amistat amb el que aleshores era substitut de la Secretaria d'Estat, Giovanni Battista Montini, futur Pau VI. Representa França en la segona conferència de la Unesco. Torna als Estats Units i accepta la càtedra de filosofia moral a la Princeton University de Nova York. Recompon la seva relació cultural amb personalitats com Marc Chagall o Messiaen. En aquest segon període americà publica una de les seves obres més influents en el camp del pensament polític: *L'homme et l'État* (IX, 473-736).

El 4 de novembre de 1960 mor la seva esposa Raïssa i Maritain es retira a la comunitat dels petits frères de Jesús de Tolosa, inspirada en Charles de Foucauld, i es dedica a la pregària i a la meditació.

El 1961 l'Acadèmia Francesa li atorga el Gran Premi de Literatura i rep el Premi Nacional de les Lletres. Durant l'última etapa de la seva vida escriu obres sobre Jesús i l'Església. Mor a Tolosa del Llenguadoc el 28 d'abril de 1973.

2.2. *Tres moments clau*

2.2.1. Action Française

A partir de 1920, Maritain comença la seva col·laboració amb *Revue Universelle*, propera a Action Française de Charles Maurras, polític que promou un moviment nacionalista i monàrquic. Tot i ser una personalitat de caràcter laïcista, Maurras proposava la col·laboració dels catòlics francesos amb la seva organització política. Maritain, malgrat la seva col·laboració en la revista, mai no va militar a Action Française. Però la problemàtica que va generar l'enfrontament d'aquesta organització política en relació amb l'Església va marcar el seu pensament polític. El jove Maritain s'havia integrat al món socialista, revolucionari i radical que fou posteriorment matisat per la influència de Charles Péguy quan participava a *Cahiers de la Quinzaine*, la revista de Péguy. Però, després de la seva conversió, i sota la influència del dominic Humbert Clérissac, creu que Action Française podria retornar a la vida política francesa l'ordre integral dels valors morals. Alhora un deixeble de Maritain de l'Institut Catholique estableix hereus universals dels seus béns a Maurras i a Maritain, i ambdós decideixen destinar cinquanta mil francs a *Revue Universelle*, la qual, com ja s'ha dit, era propera als plantejaments d'Action Française. Maritain firma un manifest a favor d'aquesta organització. El pare Garrigou-Lagrange confessa en privat la seva simpatia per Action Française.

Però el cardenal arquebisbe de Burdeus, Pierre Andrieu, acusa Action Française de paganisme i d'amoralisme. Tot i la feblesa de Garrigou-Lagrange envers Action Française, Maritain pren una posició pública sobre aquest

moviment polític: *Une opinion sur Charles Maurras et les devoirs des catholiques* (III, 749-780):

Les idées politiques de Maurras ne sont pas le résultat d'une éthique, elles ne constituent pas, à proprement parler, une philosophie de la cité, une doctrine de la vie sociale liée à une certaine métaphysique ou à une certaine antiméthaphysique. Maurras politique doit, sans doute, à August Comte maintes *remarques* sur le gouvernement de la pensée, des mœurs et même de la cité humaine (*Une opinion...*, III, 750).

La democràcia, tal com l'entén Maurras, no és «la démocratie sociale recommandée par les papes [...] qui n'est autre que le zèle de donner aux classes laborieuses, plus que jamais opprimées dans le monde moderne, les conditions de vie humaine, requisés non seulement en charité, mais d'abord en justice» (*Une opinion...*, III, 753). Tampoc no és la democràcia política entesa segons Aristòtil i sant Tomàs, ni tan sols és la del democratisme de Rousseau (*Une opinion...*, III, 754).

La política està subordinada a la moral. El fi de la moral no és la política, és Déu. Maurras, diu Maritain, no ha formulat la jerarquia de les essències. «Politique d'abord —si d'abord se rapporte ainsi, non pas à la fin poursuivie et à l'ordre d'intention (ce qui serait diviniser l'État), mais aux conditions à supposer dans l'ordre d'exécution— est une vérité de sens commun» (*Une opinion...*, III, 757).

Maritain reconeix el mèrit polític de Maurras de superar el principi de la Revolució Francesa, de cercar un humanisme que oblida Déu. «Il a nettoyé l'intelligence, il l'a délivrée des faux dogmes libéraux» (*Une opinion...*, III, 760).

Hi ha en l'home, diu Maritain, una dimensió política en quant és formalment una part de la ciutat, però també l'home està referit directament a Déu «puisque Dieu est beaucoup plus intimement la fin d'une âme que de tout l'univers des corps» (*Une opinion...*, III, 763). Així el bé temporal no és només d'ordre material, sinó que és abans que tot d'ordre moral i espiritual. Per això, conclou Maritain, la institució Església té un *poder indirecte* sobre el domini temporal; i així la millor política és la que, per la virtut de la prudència és informada per les virtuts sobrenaturals del cristià.

Com diu Floucat,⁴ per a Maritain el problema de la dimensió moral de la política és radicalment d'ordre religiós i teològic. Amb tot, Maritain pretén

4. Yves FLOUCAT, *Pour une restauration*, 18.

valorar positivament la problemàtica maurrasiana tot afirmant que pot contribuir a elaborar una filosofia política pròpiament dita. Posteriorment Maritain abandonarà aquest intent de recuperació i justificació del mínims de Maurras. És així com la *política integral* supera el pur empirisme i el positivisme. La política de Maurras, diu Maritain, no està vinculada al fi últim de l'home. Maritain, en aquest sentit, fa una lectura radical del món modern: «Si de l'Édit de Milan à la Déclaration des droits, la force humaine au service du Christ a duré quinze siècles avant de faire faillite, un siècle et demi —même pas!— a suffi à la liberté humaine affranchie du Christ pour envelopper l'univers d'un déluge de maux» (*Primauté du spirituel*, III, 883-884).

Seguint Maurras hi ha el risc, diu Maritain, de caure en un *naturalisme polític*. «L'État comme tel, a des devoirs envers Dieu, et il faut, en raison de ces devoirs comme pour le bien des âmes, que l'Église et l'État soient unies. [...] Le Christ est roi à tous les sens du mot, roi des nations comme roi du ciel, mais quand on lui a offert cette royauté temporelle qui lui appartient de droit, il n'a pas voulu l'exercer, nous signifiant ainsi un grand mystère de la vie historique de son Corps mystique» (*Une opinion...*, III, 766).

No és normal, conclou, que els creients obeeixin un polític no creient com Maurras i és molt difícil que aquest pugui defensar els punts més urgents d'una política cristiana. No es tracta d'abandonar les orientacions polítiques de Maurras ni de renegar de les seves amistats. La carta del papa no diu res de semblant. Es podria pensar, es pregunta Maritain, en un reagrupament dels catòlics dins de l'Action Française? El nacionalisme no ha de posar la nació per sobre de Déu ni de la llei de Déu; no pot ser font de racisme —Maurras, diu Maritain, evita aquesta visió del nacionalisme. L'amor a la ciutat o a la pàtria és un sentiment fort que cal ser compensat, en un equilibri superior, per un esperit sobrenatural vigorós, si no volem caure en un *gal·licanisme*, *regalisme* o *josefinisme*. És necessari que tots els cristians continuïn la difícil tasca de reconciliació de Benet XV i de Pius XI.

És precisament Pius XI qui, en el Consistori de cardenals del 20 de desembre de 1926, condemnà Action Française. Maurras, tres dies després, a través de la seva revista, publica *Non possumus* i s'oposà a la declaració del papa. Maritain, en un primer moment, justifica la postura pontifícia pel «poder indirecte sobre el temporal»; publica a *La Vie Spirituelle* l'article sobre l'obediència al papa, i l'any 1927 publica *Primauté du spirituel* (III, 784-988). Maritain afirma la subordinació del poder temporal, de la política, a la moral. El bé comú temporal, fi de la ciutat terrenal, està supeditat al fi últim de la persona que és la vida eterna. Així l'Església té un poder directe en matèria espiritual i un poder indirecte en matèria temporal; no en quant a tal, sinó en quant està relacionat amb el bé espiritual, «non en raison du bien

temporel lui-même à procurer, mais en raison du péché à dénoncer ou à éviter, du bien des âmes à conserver, de la liberté de l'Église à maintenir» (*Primauté du spirituel*, III, 799). «En rigueur de termes, refuser au pouvoir spirituel le droit d'intervenir dans la politique c'est nier l'existence d'un pouvoir spirituel indépendant» (*Primauté du spirituel*, III, 806-807).

L'obediència del cristià és una gran virtut, racional, no és servil ni cega; comporta ser lliure i alhora exigeix capacitat de discerniment. A l'Església se li deu obediència per la providència de Déu i la influència de l'Esperit Sant. El papa, davant Action Française, no va intervenir en quant a qüestions polítiques, sinó en els aspectes morals de la política, en contra del *naturalisme* de la doctrina de Maurras. Maritain afirma aquí la necessitat de pluralisme polític a l'interior dels creients:

Et ce choix personnel qu'ils font comme membres catholiques de la cité terrestre, non comme membres de la cité catholique, n'engage nullement l'Église [...] car avec le même désir de servir le Christ et l'Église des esprits différents peuvent très bien avoir des appréciations différentes du bien commun temporel (*Primauté du spirituel*, III, 852).

Els homes del nostre temps són cridats a la restauració integral dels valors cristians, a una «universelle réinvention de l'ordre» (*Primauté du spirituel*, III, 855); i no hi ha un ordre veritable i complet de la vida humana sense el primat de la gràcia i de la caritat. El real retrobament de les persones es realitza en la caritat, que consisteix a estimar amb el mateix amor amb què s'estima Déu (*Primauté du spirituel*, III, 856). La caritat no és contrària a la raó, sinó que la suposa.

L'Església, diu Maritain, no és *apolítica* sinó *metapolítica* o *suprapolítica*. La primacia de l'espiritualitat ens obre a la fraternitat universal que respecta totes les diversitats naturals. L'home esdevé divinitzat no per les seves pròpies forces sinó per les del Déu encarnat; la universalitat de l'Església fa que transcendeixi a qualsevol civilització, perquè se centra en la universalitat de Jesucrist. El primat de l'espiritualitat és el primat de la contemplació; l'activitat exterior s'uneix a la contemplació, però no la substitueix, perquè és la contemplació la que revela el valor de la caritat. Maritain denuncia el món modern en aquest aspecte, quan valora l'activisme de tal manera que absorbeix tota la vida de la persona.

La inicial amistat amb Maurras i la fidelitat a l'Església actuen com a estímul en el pensament polític de Maritain, cercant el seu fonament en les seves conviccions cristianes per una banda i en les afirmacions de pluralisme en el compromís polític dels cristians per altra banda. La dimensió de *gràcia*

i caritat en el pensament polític de Maritain dóna el sentit transcendent de la convivència humana. Maritain desplaça la visió cristiana de la política d'una militància política determinada a una formulació motivadora i transcendental de l'acció política del cristià.

Un ordre polític cristià del món, afirma Maritain (*Primauté du spirituel*, III, 873-874), no es pot construir artificialment per mitjans diplomàtics, sinó que és fruit de l'esperit de fe:

Il présuppose une foi vivante et pratique chez un grand nombre, une civilisation générale de la vie de la cité vers les vrais biens de la personne et de l'esprit. Nous sommes loin de cet idéal.

La polèmica amb Action Française va continuar a través dels atacs personals de Maurice Pujo a Maritain el 1929. La seva resposta és una obra en col·laboració, *Clairvoyance de Rome* (III, 1025-1191). Action Française ha estat condemnada no per qüestions polítiques sinó religioses: la política no és un valor absolut i el nacionalisme d'Action Française es fonamenta en el naturalisme. Aquesta obra col·lectiva matisa el fet que l'Església no ha intervingut en l'afer per raó del seu *poder indirecte* en el temporal, sinó en virtut del seu *poder directe* en l'espiritual. La raó natural no és suficient per a jutjar les coses d'aquest món. El cristià sap que les virtuts naturals han estat sobreelevades per l'acció de Crist. La llei, obra de la raó, obliga en consciència no només per la seva pròpia autoritat sinó també pel seu fonament en la llei natural i, en definitiva, per la llei eterna. Condemnant Action Française l'Església posa de manifest el laïcisme, el naturalisme i el positivisme del pensament de Maurras: «Le bien commun temporel ne peut être vraiment connu que si le vrai fin dernière de l'homme est connue» (*Clairvoyance...*, III, 1129).

2.2.2. El compromís polític: la Guerra Civil espanyola

Maritain va formular i practicar dos principis en referència al seu personal compromís polític: mantenir la seva plena llibertat davant de qualsevol partit polític per tal de poder desplegar més lliurement la seva funció de filòsof de la política i evitar falsos sincretismes d'actuació envers opcions radicalment oposades a la seva manera de pensar. La coherència doctrinal és fonamental per a l'actuació del grup polític. Això és el que Maritain li recorda a Mounier, quan aquest li sotmet el projecte de la revista *Esprit* a la seva consideració. És més, li recomana que els seus futurs col·laboradors no si-

guin només moralistes sinó persones que aportin el pensament d'altres disciplines que afectin el fonament del ser persones i ser societat. Com veurem més endavant, per a Maritain la política no s'exhaureix només en la reflexió moral, sinó que ha d'arribar a plantejaments ontològics.

També li reclama a Mounier que la revista *Esprit* no esdevingui mai un òrgan d'un moviment polític; ha de mantenir sempre el seu caràcter independent. Però no ha de ser una revista neutral: convé que es vegi clar que l'única força que l'ha d'inspirar és la fe i l'evangelí. Mounier replica, però, que cal no pensar com un eremita; si el que es proposa és una obra temporal i no una obra monàstica, hem de comprendre que hem d'acollir un públic divers, de tal manera que els cristians puguem dir que la revista és alhora revolucionària i igualment catòlica. Subratllarem, però, diu Mounier, que clarament som primer fills de l'Esperit que partisans de la revolució, i que mai no acceptarem en la revista una col·laboració que ataqüi l'Església.

Quan Paul Archambault, a la revista *L'Aube*, identifica els continguts del llibre de Maritain *Régime temporel et liberté* com un programa polític democratacristià, Maritain, en una carta dirigida al seu director, respon:

Il n'est pas d'une bonne méthode de ramener sur le plan des activités de partir des recherches d'un ordre plus libre et plu élevé, qui tendent au contraire à renouveler la manière même de poser les problèmes. Je n'ai nulle intention de méconnaître les mérites des catholiques sociaux, ni des démocrates chrétiens. [...] Je dois bien avouer cependant qu'elle envisage les choses d'un point de vue fort différent (*Débuts...*, v, 1018).

Maritain i Mounier responen amb un manifest (vi, 1040-1042) a l'intent d'intel·lectuals de dretes de defensar la invasió italiana d'Etiòpia, condemnada per la Societat de Nacions. Aquest fet provoca una campanya a França i a Roma contra ells dos. *Esprit*, escriu Maritain al vicari general de París, no té res a veure amb *Terre Nouvelle*, revista catòlica ultraesquerrana que barrejava fusell, martell i creu en la seva divisa.

[*Esprit*] c'est une revue de recherches, qui tout en ayant des positions sociales «anticapitalistes» et en pénétrant, malgré bien des oppositions, dans les milieux révolutionnaires, combat le communisme et le marxisme, et garde ainsi dans le christianisme et contre l'attrait du communisme bien des jeunes gens qui sans cela glisseraient vers celui-ci (*Inédits*, xvi, 934).

Maritain observa un canvi tàctic en el comunisme francès, al no voler ser còpia mimètica del comunisme rus i a l'obrir-se a la col·laboració amb elements de la tradició republicana romàntica i nacional francesa; els comunis-

tes francesos abandonen perseguir la religió i s'obren a col·laborar amb els cristians per tal de millorar la instauració de condicions més justes en l'ordre social. El debat intel·lectual entre les dues concepcions antagòniques de cristians i marxistes, deien, s'ha de desenvolupar només en el terreny de la confrontació d'ideologies, però mai en el de la violència legal. Davant d'aquest canvi tàctic, Maritain en subratlla la provisionalitat, però aconsella als catòlics d'evitar una oposició sistemàtica, tot donant suport a les mesures d'utilitat social i nacional. Això permetrà, diu Maritain, una penetració més gran de cristians en el camp social i també permetrà defensar amb més bones condicions l'ensenyament cristià i els drets de la religió. En canvi si els catòlics francesos fan bloc amb els partits de la dreta semblarà com si col·laboressin a una gran ruïna; i això podria donar motiu d'escàndol a les masses, i es donaria credibilitat als detractors de l'Església, quan la situen sempre en la reacció i en el capitalisme (*Inèdits*, xvi, 928-932).

El fet que Maritain no volgués sotmetre's a la disciplina d'un partit no significa que es desvinculés de tot compromís polític. El seu posicionament públic i militant en la Guerra Civil espanyola n'és un exemple ben clar. Ja s'havia manifestat el 1934 davant la radicalització bipolar de la política francesa quan accedeix el govern del Front Popular. Firma, juntament amb un bon grup d'intel·lectuals francesos (*Témoignages*, v, 1041), el manifest *Pour le bien commun*:

Le chrétien est dans le monde sans être du monde. Quand il rappelle aux hommes qu'il n'est pas du monde, et que sa vraie vie est une vie éternelle, on lui reproche de quitter le monde et de fuir ses devoirs temporels. Quand il rappelle qu'il est dans le monde et qu'il a mission d'y agir, on lui reproche de pactiser avec le monde et d'oublier sa vocation spirituelle (*Témoignages*, v, 1022).

Cal dir un doble no: al feixisme i al comunisme. No als qui en nom de l'anticomunisme volen enrolar la gent a interessos de classe, a una visió estreta de l'interès nacional, al desconeixement i menyspreu de la dignitat del món del treball i a la instrumentalització de la religió per al govern temporal. I també cal dir no a aquells que, per barrar pas al feixisme, promouen un model d'ideal materialista del treball i de la vida humana i on propaguen que la religió és l'opi del poble (*Témoignages*, v, 1027).

Tot i que el pare Garrigou-Lagrange li recomana a Maritain de dedicar-se a l'estudi de la metafísica, ell per altra banda li recorda que és un deure del filòsof ocupar-se de la vida cívica. Quan l'any 1936 retorna d'Argentina a França, constata com la majoria dels catòlics francesos havien optat a favor

dels falangistes espanyols davant l'alçament militar del 18 de juliol. El 5 de febrer de 1937 Maritain escriu que cal adreçar-se no només a la Societat de Nacions sinó a tots els governs i als homes de bon cor per fomentar la mediació per tal d'acabar la Guerra Civil espanyola. El maig del mateix any, juntament amb un grup d'intel·lectuals francesos, entre els qui hi ha Mauriac, Mounier i Gabriel Marcel, crea el Comitè Francès per a la Pau Civil i Religiosa a Espanya, amb un programa ben definit i publicat a *Esprit* el dia 1 de juliol de 1937. Aquest comitè francès és corresponent al Comitè Espanyol d'Alfredo Mendizábal i al Comitè Anglès de Guilbert Murray, juntament amb Luigi Sturzo. El comitè francès estava presidit pel bisbe auxiliar de París Mons. Beaupin. Tot i que és una iniciativa de catòlics, està obert a «tots aquells a qui les seves creences, o almenys el seu respecte a la llibertat de les consciències, els fan atorgar una importància particular a la pau religiosa, element essencial de la pau civil».⁵ El comitè es proposa ajudar les obres d'humanitat, actuar sobre l'opinió pública d'una manera veraç i actuar sobre els governs europeus. Posteriorment, el desembre de 1937, es crea un altre Comitè Alternatiu d'Acció per a la Pau a Espanya, que prescindeix del fet religiós.

Maritain estava preocupat perquè Franco no aparegués com un protector de l'Església des del seu totalitarisme dictatorial. Les consideracions filosòfiques que fa Maritain es mouen en tres línies fonamentals: la necessitat de salvar la democràcia, el no compromís de la religió en la lluita política i la recerca d'una autèntica política cristiana amb la distinció d'*actuar com a cristià* o *actuar del cristià*.⁶ És un doble no al comunisme i a feixisme. Maritain i Journet comparteixen el drama de la Guerra Civil espanyola i rebutgen l'alineació dels cristians a la dreta colpista com el mal menor que tranquil·litza la consciència de molts catòlics. La Guerra Civil espanyola no és una guerra santa. La violència com a mitjà es torna en contra de la missió de pau: si es combat l'odi amb l'odi es prepara la catàstrofe de la vida política. A un país profundament dividit li cal una política de paciència, de moviment lent de reabsorció de les toxines de l'odi i de treball per fer emergir noves forces que donin noves perspectives de futur a la història d'aquest país. Parlar del mite de la guerra santa és una irreparable calamitat. Una guerra santa només pot sorgir d'una societat sacral, però mai d'una societat profana que ha dis-

5. Hilari RAGUER, *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps*, Barcelona: Abadia de Montserrat 1976, p. 445.

6. Piero VIOTTO, *Jacques Maritain: la democrazia e la guerra civile spagnola*, Agorà V, 2001, 485-522.

tingit el temporal de l'espiritual. Els mitjans propis del Regne de Déu no són la força de les armes ni el vessament de sang.

La solució militar dels conflictes no són la solució política, perquè exclouen el poble. Renunciar a la política és obrir el camí del cop militar, del totalitarisme. L'Església espanyola hauria d'haver estat per sobre de les parts en conflicte en comptes d'haver declarat el caràcter sacral de la revolta militar. Piero Viotto⁷ conclou, de la visió de Maritain del conflicte espanyol, que la guerra civil és un insult a la democràcia i una degeneració del cristianisme, perquè democràcia i cristianisme estan en relació de reciprocitat. La democràcia per a Maritain no és només una forma de govern per la que el poble pot elegir els seus governs, sinó sobretot una actitud, un costum de vida social i una filosofia fonamentada en els drets de la persona. La Guerra Civil espanyola ha significat la mort del cos polític, la renúncia al sentit d'Estat com a *res-publica*, la privatització dels poders públics en mans de militars, l'esclavitud del poble i la falsedat del govern.

La independència intel·lectual de Maritain, juntament amb la de Journet, donà coratge per anar contra la corrent de la immensa majoria de bisbes espanyols i per defensar la dignitat d'uns valors inherents a la missió de l'Església i dels cristians en el món de la política i de la societat.

Serrano Suñer atacà de front el Comitè i en especial Maritain:

Yo quiero apuntar ahora aquí concretamente, como botón de muestra, a Maritain y a cierta prensa que, para dolor nuestro de católicos que tenemos el alma atribulada, nos aterra leer. Maritain, el presidente para la paz civil y religiosa en España, converso que comete la infamia de lanzar a los vientos del mundo la especie de las matanzas de Franco y la necesidad inmensa de la legitimidad del Gobierno de Barcelona y La Croix. [...] Y nosotros, desde aquí, seguros de nuestra conciencia católica, seguros de que prestamos otra vez un alto servicio a la Iglesia de Dios en España. [...] ¿Es que no saben Maritain y sus amigos, Mauriac, todos los colaboradores de esa prensa, nuestra enemiga [...] no saben que en España, la España roja, no hay culto? [...] ¿Qué es lo que importa, ni qué nos interesa a nosotros la sabiduría de Jaime Maritain? La sabiduría de Jaime Maritain tiene acentos que recuerdan la de los sabios de Israel y tiene las falsas maneras de los demócratas judíos. Nosotros sabemos que él está en trance de recibir, o recibe ya, el homenaje de las logias y de las sinagogas, tenemos derecho a dudar de la sinceridad de su conversión y a denunciar ante el mundo católico este peligro tremendo de traición.⁸

7. VIOTTO, *Jacques Maritain*, 499.

8. RAMÓN SERRANO SUÑER *Siete discursos*, Bilbao: Ediciones Fe 1938

Pel que fa a Maritain, la seva presa de posició en la nostra guerra el va convertir en el blanc preferit dels atacs de la dreta catòlica a Espanya i a fora.⁹

L'activitat del Comitè, a contracorrent de la carta dels bisbes espanyols —excepte Vidal i Barraquer i el bisbe exiliat de Vitòria, Múgica—, amb la dedicació d'Alfredo Mendizábal, del militant i dirigent d'Unió Democràtica Joan B. Roca i Caball i amb el suport del cardenal Verdier de París, treballa intensament per construir una política de mediació al conflicte espanyol. El setembre de 1937 s'adrecen a Lord Plymouth, president del Comitè de no intervenció. L'abril i maig de 1938 s'organitza una conferència dels diversos comitès a París i les seves conclusions foren enviades als Ministeris d'Afers Exteriors de Londres i París. Al mateix temps difonen un comunicat dramàtic del president de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, Ferran Ruiz-Hébrard, a la població civil davant els bombardejos de Barcelona: «Suplico que oblidin les divergències polítiques que els hagi pogut dividir i que s'uneixin en una protesta unànime contra les matances a les poblacions civils catalanes [...]». El comitè espanyol envia aquest missatge al papa, el qual, a través del nunci Antoniutti, el fa arribar al general Franco sense èxit.¹⁰ La guerra espanyola, diu Maritain, no és *la guerra justa* d'un poble que es defensa de la invasió estrangera, però és una guerra fratricida on una part política vol l'aniquilament de l'altra. En un homenatge dedicat a Maritain i a Mauriac el 7 de juliol de 1938, José Bergamin declara: «Espanya no és una cosa del passat, sinó del futur, Em sento feliç de trobar espanyols cristians catòlics reunits per homenatjar, a través de Maritain i de Mauriac, aquesta cosa fràgil i alhora potent: la dignitat de la intel·ligència». Contesta Maritain que «No és només en nom de la humanitat que hem sentit el deure de portar aquest testimoni en favor de la pau a Espanya contra tota barbàrie, vingui d'on vingui; és en nom del cristianisme, en nom de l'esperit de l'evangeli i de la consciència del gran drama espiritual que sofreix l'Església en el més profund de si mateixa de la que Espanya ha estat la causa sagnant. Es tracta de saber si una concepció política de la religió o una consciència evangèlica de la política és el que ha de prevaldre. [...] Mai no podem admetre que l'extermini sigui un mètode d'apostolat ni que l'adhesió a una causa temporal a un moviment d'insurrecció militar, sigui quin sigui el punt de vista polític, pot esdevenir una regla d'ortodòxia».¹¹

9. Piero VIOTTO, *Jacques Maritain*, 453.

10. Id., 459-461.

11. Piero VIOTTO, «Maritain e la politica del xx secolo», *Quaderni del Cairolì*, n. 19, maggio 2005, 62.

Maritain s'adreça al president dels Estats Units, Roosevelt, perquè intervingui a fer que s'acabi la Guerra Civil espanyola. El president nord-americà contesta manifestant el seu interès i preocupació i la seva voluntat d'abstenir-se d'intervenir.

El compromís polític de Maritain davant la Guerra Civil espanyola fou molt intens; sempre fet des de la seva condició d'intel·lectual i de catòlic.

Maritain publica, el 1935, *Lettre sur l'indépendance* (VI, 253-288) on explica i fonamenta l'actitud que ha mantingut com a actitud política: a) El filòsof no ha de restar tancat en la filosofia especulativa sinó que s'ha d'interessar per la política, per la filosofia pràctica fins al nivell on llinda amb el que correspon a l'acció política; b) El filòsof és útil a la humanitat en la mesura que es manté com a tal, tot perseverant en la independència davant l'acció immediata (*Lettre...*, VI, 255-256); c) Mantenir la llibertat no vol dir restar indiferent; però el valor de la independència manifesta la llibertat de la intel·ligència enfront de l'immediatisme (*Lettre...*, VI, 259); d) El compromís del cristià envers la societat és fill de la llei de l'Encarnació; la llibertat del cristià ha de ser mantinguda perquè es fonamenta en la llibertat de Déu (*Lettre...*, VI, 259); e) El cristià no entrega la seva ànima al món, però ha d'estar en el món no només per a donar testimoni de Déu sinó per a integrar-se per tal que l'acció cívica sigui autènticament cristiana (*Lettre...*, VI, 266); f) Cal que les masses es reintegrin al cristianisme, superant el ressentiment contra el món cristià infidel a la seva vocació, recuperant el món obrer i el món camperol, tot lluitant contra el sistema *benpensant* que abandona les masses a mans del comunisme (*Lettre...*, VI, 263); g) Cal superar l'esquema *dreta-esquerra*, confusionari pel joc i la competitivitat entre partits. L'esquerra prefereix allò que no és a allò que és —detesta el ser—; la dreta detesta la justícia i la caritat (*Lettre...*, VI, 274-275); h) Per això cal que hi hagi noves formacions polítiques que bandegin el pragmatisme i empirisme polític i l'oportunisme defensant el primat de l'espiritualitat amb actitud d'heroisme, lluitant a llarg termini (*Lettre...*, VI, 284).

Aquests postulats expliciten sistemàticament les actituds personals de Maritain. De fet, *Lettre sur l'indépendance* és, en cert sentit, una exposició autobiogràfica.

2.2.3. La Segona Guerra Mundial

El gener de 1940 Maritain marxà a Amèrica per a una missió cultural que li va encarregar el Govern francès. A causa de l'ocupació nazi a França, el mes de maig, Jacques Maritain i Raïssa decideixen quedar-se als Estats

Units, a la ciutat de Nova York. Raïssa escriu al seu dietari que per a ella aquest exili era una prova terrible. Maritain s'adreça al president Roosevelt demanant-li la seva intervenció a Europa. El 18 de juny el general De Gaulle fa una crida a la resistència de tots els francesos. Des d'Amèrica Maritain s'interessa per l'obtenció dels visats d'entrada als Estats Units de molts compatriotes seus exiliats que fugen de la persecució nazi.

René Pleven, enviat a Nova York pel general De Gaulle i com a representant del moviment France Libre, intenta convèncer Maritain que s'integri a la resistència. Maritain admira la gesta del general De Gaulle, però alhora li genera dubtes. Pensa que el general, després de la guerra, vol restaurar el sistema dels vells partits, tot i que potser una mica millorat. En una carta personal adreçada a De Gaulle reclama el protagonisme del poble.¹² Concreta els punts bàsics que cal tenir en compte: oposició absoluta al feixisme en nom de la dignitat humana, confiança en el poble i afirmació de la llibertat dels obrers i camperols, i crida a les forces sindicals a participar-hi.

Maritain publica, el 1945, *À travers le désastre*: França entra en aquesta situació de desastre per la fallida general dels governants, dels capdavaners dels partits, de la classe dirigent i en un marc general on el poble francès s'ha desmoralitzat, tot i que encara conserva la seva força. Aquesta crisi no és congènita a la democràcia, sinó que és fruit d'una falsa filosofia de la vida, que té un caràcter exclusivament utilitarista. Una democràcia sana, diu Maritain, es fonamenta en la vida política que emergeix directament del poble; una democràcia en descomposició és el terreny abonat per als interessos d'una oligarquia d'especialistes que viu separada de la vida del poble (*À travers...*, VII, 361-362).

França no estava preparada per a la guerra, perquè el seu sistema defensiu responia a les necessitats de la Primera Guerra Mundial i França estava absorta en la seva pròpia confiança. Era una confiança racionalista; i el racionalisme ofusca la vista i alhora és un somnifer que fa somniar. En els primers moments de la guerra els polítics francesos tingueren la mateixa actitud de manca d'iniciativa i l'absència d'esperit combatiu que la pròpia del temps de pau (*À travers...*, VII, 374). França, diu Maritain, tancada en el seu propi egoisme nacional, supeditada al *realisme polític*, abandona la seva responsabilitat davant un problema d'abast mundial. Els homes del Govern de Vichy es presenten com a restauradors de l'ordre, del dret al treball i de l'economia organitzada. Quan els polítics diuen «llibertat, però autoritat», «igualtat, però

12. Id., 31.

jerarquia», «fraternitat, però ordre», el *però* anul·la el terme que el precedeix. El *però* del terme primer d'aquestes dualitats és el que confereix *humanitat* en aquests equilibri. En aquest sentit seria millor formular: «autoritat, però llibertat», «jerarquia, però igualtat», «disciplina, però justícia», «ordre, però fraternitat» (*À travers...*, VII, 390; *Pour la justice...*, VIII, 887-897).

Maritain acaba la seva exposició manifestant l'esperança que un nou món superi el racionalisme i el primat de la tècnica del vell món. Mentrestant el poble treballa i no es deixa portar a la deriva; arrela en la seva terra i treballa. El poble s'adona de l'escissió entre moral i política innatural i que cal alliberar-se tant de rousseauisme com del materialisme socialista. De fet, el maquiavel·lisme absolut ha destruït el maquiavel·lisme moderat. Per això el geni polític francès ha de retrobar amb urgència la inspiració cristiana (*À travers...*, VII, 415-416).

Els dubtes de Maritain són els de pensar si el trasllat de sentiments de la població francesa de Petain a De Gaulle són només una circumstància emotiva o responen a un plantejament més profund de canvi polític.

Maritain dona suport a la tasca de resistència del general De Gaulle, però resta fora dels seus quadres. Per a ell De Gaulle representa moralment França, però no políticament. Els missatges radiofònics de Maritain expressen el seu compromís amb el moviment de la resistència a través de la BBC de Londres i la NBC de Nova York, la WRUL de Boston o la *Voix de l'Amérique*, COWI de Nova York (*Messages 1941-1945*, VIII, 381-508). L'activitat de Maritain en defensa de la resistència i propugnant una política que superi els vells vicis és infatigable. Els seus discursos i articles són recollits a *Messages...*, (VIII, 359-997). Ens referim, com a mostra, al primer i al darrer.

Del primer, *À travers la victoire*:

Il n'y a pas de communauté politique véritable, il n'y a pas du peuple ou nation véritablement formée sans une œuvre commune à accomplir [...]. Un des crimes spirituels de l'Allemagne nazie, de l'Allemagne pangermaniste [...] a été pervertir cette idée de vocation nationale. [...] Les hommes de la capitulation ont tellement perverti cette idée (l'idée de leur vocation [...]) qu'on voudrait se brûler les lèvres avant de l'énoncer. Ils ont voulu faire, de cette idée sainte et divine, une justification de la honte, une drogue destinée à faire chérir au peuple français la défaite, l'humiliation et le fouet, un moyen misérable de satisfaire des ressentiments humains et d'asseoir une domination humaine, un instrument de trahison e la France et de sa vocation (*Messages...*, VIII, 370).

I del darrer, «En défense de la France», *New York Herald Tribune*, 8 gener 1945:

J'ai beaucoup de relations et d'amis dans la Résistance française [...] ces témoins du Christ qui sont en train de mourir dans les camps allemands à cause de leur fidélité. Il y a des communistes dans la Résistance et ils se sont comportés héroïquement. Mais il y a eu aussi des socialistes et des syndicalistes, il y a des gens de droite, il y a des simples ouvriers, des écrivains, des professeurs, des médecins et des intellectuels sans appartenances politiques, il y a eu des chrétiens en grand nombre — catholiques et protestants, laïcs, prêtres et religieux; il y a eu la fleur de la jeunesse française. [...] Les Français ont vu l'enfer sur la terre. [...] je demande à nos amis américains, pour l'amour à la vérité et de notre mutuel honneur [...] de se méfier des expartisans de Vichy et de se défier des gens prévenus qui semblent loyaux, mais qui trahissent moralement leur nation (*Messages...*, VIII, 195-197).

Per a Maritain la victòria sobre el nazisme ha de significar un canvi radical de l'estil polític anterior a la guerra. Les energies morals desenvolupades en la lluita per a la victòria que el poble francès ha projectat a través de la Resistència han de continuar per a la renovació, per a la regeneració política.

El 10 de juliol de 1944 del general De Gaulle li proposa a Maritain l'encàrrec d'ambaixador de la República Francesa al Vaticà, per tal de fer, diu el general, una cosa gran per a França, com a indret preeminent de la cristianitat. Maritain ocuparà el càrrec durant tres anys. Estableix aleshores relació estreta amb Giovanni Battista Montini.

La preocupació de l'ambaixador Maritain fou la de moderar en el conflicte que representava entre el nou govern francès i el Vaticà el fet de la complicitat de molts bisbes francesos amb el govern de Vichy. La inèrcia conservadora de la diplomàcia vaticana portava la promoció eclesiàstica d'alguns bisbes prou significats en la defensa del general Petain. En aquest sentit li fou útil a Maritain un informe confidencial del pare de Lubac. Per altra banda Maritain lluitava des del seu càrrec d'ambaixador contra el que ell considerava una reacció excessivament tèbia del Vaticà en relació amb l'holocaust jueu.¹³

Tot i les seves obligacions institucionals no abandona la seva tasca intel·lectual: *Court traité de l'existence et de l'existant*, 1947 (IX, 9-140); *La personne et le bien commun*, 1948 (IX, 167-237). D'acord amb el Ministeri d'Afers Exteriors renuncia al càrrec al cap de tres anys per retornar als seus estudis. El 6 de novembre de 1947 encapçala la delegació francesa per a la Segona Conferència General de la Unesco, en la que fa el discurs inaugural.

13. Jean-Luc BARRÉ, *Jacques et Raïssa Maritain: les mendiants du ciel*, Paris: Stock 1997, pp. 516-526.